

PSIHOSOCIALNA POMOČ STARŠEM ISTOSPOLNO USMERJENIH MLADOSTNIKOV

UVOD

V družbi še vedno vlada veliko stereotipnih predsodkov, povezanih z istospolno usmerjenostjo. Rekli bi celo lahko, da spet vladajo. Da lahko posameznik z vsemi svojimi individualnimi lastnostmi in okoliščinami začne živeti in se kljub svoji istospolni usmerjenosti optimalno socializira in izkoristi vse svoje nadarjenosti in potenciale, pa igrata pomembno vlogo iskrena podpora in sprejemajoč odnos staršev.

Raziskave in izkušnje tistih, ki delamo na področju istospolne usmerjenosti, kažejo, da se istospolno usmerjeni, njihovi starši in sorodniki zaradi stigme, ki jo v družbi še vedno ima istospolna usmerjenost, pogosto znajdejo v stiskah. Raziskava Mirovnega inštituta (Vsakdanje življenje gejev in lezbijk, www.mirovni-institut.si/glbt/) na reprezentativnem vzorcu 443 gejev in lezbijk iz vse Slovenije kaže, da se starši z mladimi v času odraščanja, osnovne in srednje šole ne pogovarjajo o homoseksualnosti. Kar 53 % vprašanih je odgovorilo, da se o tej temi s starši med odraščanjem niso pogovarjali, 24 % pa zelo

malo. Tudi v osnovni in srednji šoli ni veliko boljše. 34 % vprašanih je na vprašanje, če so pri pouku govorili o homoseksualnosti, odgovorilo z ne, 45 % pa z »da, a zelo malo«. In še ti so v skoraj 20 % govorili o homoseksualnosti slabšalno. Ista raziskava je še pokazala, da je kar 20 % istospolno usmerjenih ob razkritju svoje spolne usmerjenosti doživelo, da jih je oseba, ki je bila deležna razkritja, popolnoma zavrnila in prekinila stike.

Iz iste raziskave velja omeniti še te podatke: 53 % istospolno usmerjenih je bila med odraščanjem žrtev nasilja, psihičnega 91 %, fizičnega 24 % in spolnega 6 %.

Švedski raziskovalci so dokazali, da je med samomorilci signifikantno več istospolno usmerjenih kot ostalih družbenih skupin. Omenjena raziskava slovenskega Mirovnega inštituta potrjuje, da so istospolno usmerjeni pri nas ranljiva skupina, podvržena precejšnji stigmatizaciji družbe. To vodi v osebne stiske istospolno usmerjenega posameznika in njegovih najbližjih.

Legibitrina svetovalnica je nastala kot eden od odgovorov na ideje in potrebe, ki so izšle iz srečanj mladih, ki so se družili v organizirani skupini Legebitra – skupina mladih za mlade, ki deluje v Ljubljani in okolici. Namenjena je mladim do 26. leta starosti, ki so ali mislijo, da bi lahko bili istospolno usmerjeni. Čeprav je bila svetovalnica v prvi vrsti namenjena mladostnikom, da jim ponudi varen prostor, kjer se lahko mladostnik v pogovoru s svetovalcem sooči s svojo spolno usmerjenostjo, smo se po zgledu svetovalnic v tujini odločili, da se obrnemo tudi na starše istospolno usmerjenih mladostnikov. Kakor se istospolno usmerjeni mladostnik srečuje z mnogimi vprašanji, problemi in predsodki, se tudi njegovi starši, čeprav navadno ne gre za enake stiske, in drugi, ki jih tema istospolne usmerjenosti zanima ali se jih lotevajo, na primer študenti, ki pišejo naloge, novinarji, svetovalni delavci na šolah ipd.

V drugi polovici 90-ih se je zgodil pomemben premik, ko se vprašanje homoseksualnosti posameznika razširi na njegovo celotno socialno okolje, o čemer priča tudi prej omenjena raziskava Mirovnega inštituta.

Upoštevati začnejo njegovo socialno okolje, osebno izbiro in odločitve in mu pomagati pri iskanju rešitev in poti. Še v 80-ih je bila slika drugačna; posameznika so v prvi vrsti usmerjali k razkritju spolne usmerjenosti, brez razmisleka o posledicah, ki jih lahko imajo to dejanje na življenje posameznika.

O družini ali starših istospolno usmerjenih mladih se do prve polovice 90-ih ni razmišljalo veliko, zgolj v kontekstu brezpogojnega in takojšnjega sprejetja otrokove istospolne usmerjenosti. Vzrokov za tak odnos je več, so kompleksni in bi si zaslužili več obravnave, ne le za razumevanje tistega časa, ampak zlasti za delo naprej. Predvidimo lahko negativne posledice, ki so (pogosto) sledile takemu načinu ravnanja. Ena vidnejših in bolj dramatičnih je gotovo izključitev iz družine, ko družina ni zmogla takoj in v skladu s pričakovanji člana reagirati drugače. V tem se po eni strani zrcali »nestrpnost« posameznika v pričakovanju takojšnjega in brezpogojnega sprejetja, po drugi strani pa negativno presenečenje, nepripravljenost in nemoč ob družini oziroma starših, ki so ravnali na edini njim poznani način, tako da so (zavestno ali nezavestno) sledili vzorcu izključitve.

DIALOG S STARŠI

Skupina Legebitra je naredila pomemben in drzen korak, ko so se člani skupine odločili, da na srečanje povabijo svoje starše. Spet je treba spomniti, da je bila skupina organizirana po modelu podobnih skupin iz tujine, ki imajo v svojem programu jasno umeščeno in opredeljeno druženje, delavnice ali aktivnosti s starši; na to srečanje so starše povabili tisti člani, ki so doma že spregovorili o svoji spolni usmerjenosti. Taka srečanja so – po modelu – osnova za vzpostavljane skupine za pomoč staršev staršem, podobno skupinam za samopomoč. Odločili smo se, da je taka skupina naslednji projekt oz. korak po vzpostavitvi svetovalnice.

Ob začetku delovanja svetovalnice je bila javnosti predstavljena zloženka za starše (avtor je podpisani). Z nekaj popravki jo povzemamo, ker se še vedno zdi pomembna in aktualna. Verjetno gre za edino besedilo pri

nas, ki nagovori starše istospolno usmerjenih mladostnikov in jih seznanji z nekaj osnovnimi dejstvi povezanih z istospolno usmerjenostjo.

Nekaj za starše!

Ste oče ali mati fanta, ki so mu všeč fantje? Je vaša hčerka pred kratkim povedala, da se je zaljubila v dekle? So vaši otroci met tistimi, ki so jim všeč oboji, ali pa jim morda še ni čisto jasno? Mislite, da bi radi o tem spregovorili, pa si do sedaj niso upali?

Pričakovanja, sanje in resničnost

Pod vplivom družbenih in kulturnih norm, lastnih želja in sanj naredijo starši življenjski scenarij za svojega otroka, ki naj bi se odvijal po teh korakih: zaljubljenost v prijetno osebo drugega spola, poroka, vnuki, nekje vmes pa še dobra služba ... A resničnost je lahko drugačna in starše ter sorodnike kdaj nepripravljene preseneti spoznanje, daje njihov otrok gej ali lezbijka. Da si torej želi partnerskega, čustvenega in spolnega razmerja z osebo istega spola.

Vsesplošno znano je, da otroci vedno prese- netijo! Ne poročijo se z osebo, ki se staršem zdi prava, ne odločijo se za poklic, ki jim bi ga želeli starši, ne živijo tam in tako, kot bi se zdelo prav staršem itd. Vendar družba bolje pripravi starše na to, a se spopadejo s takimi in podobnimi okoliščinami, kakor na to, da bi se soočili z otrokovo »netradicionalno« spolno usmerjenostjo.

Prve reakcije staršev ob spoznanju, da je njihov mladostnik ali mladostnica gej ali lezbijka, so pogosto šok, jeza, zanikanje, občutek krivde in občutek izgube. To so normalne posledice. Vendar je treba vedeti: čeprav se morda zdi, da ste izgubili otroka, ga niste! Otrok je ostal ista oseba, kot je bil včeraj. Izgubljene so le nekakšne sanje o otroku in predstava, da lahko berete njegove misli.

Čustva, pogum, ljubezen

Razkritju navadno sledijo burne reakcije staršev, ki nastanejo na podlagi prenatrjenih čustev. Za tako vedenje ne bi smelo biti ne časa ne prostora. Če kdaj, potem vas vaš otrok potrebuje zdaj! Važno je, da mu pokažete, da ga imate radi, čeprav ste zmedeni in presenečeni,

ker o istospolni usmerjenosti ne veste veliko ali dovolj. Pomislite vendar, kako je njemu, koliko moči in poguma je moral zbrati, da se vam je lahko odkril. Pomirite ga. Tudi če morda navzven deluje miren, je njegova notranjost vznemirjena, verjetno bolj kot vaša.

Če se vam hči ali sin zaupata, je to znak njegove ali njene ljubezni in potrebe po podpori in razumevanju. Veliko poguma je treba! Kaže pa se tudi velika želja po iskrenem odnosu z vami – odnosu, v katerem lahko imate radi svoje otroka, kakršen je in ne, kakršen bi želeli, da je.

Koristilo bo, če se poučite o spolni usmerjenosti. Za spolno usmerjenost se ne more nihče odločiti, je nekaj, za kar nihče nima „zaslug“. Vzrok ni ne pri materi in ne pri očetu. Otrok v istospolno usmerjenost ni bil zapeljan. In seveda ne gre „samo za fazo, ki jo bo že prerastel“.

Vse življenje se učimo

Če naj starši svojemu mladostniku v tem težkem življenjskem obdobju zares stojijo ob strani, se morajo o spolni usmerjenosti dobro poučiti. Pomoč bo gotovo najprej literatura. Velja pa opozoriti, da te v slovenskem jeziku ni veliko in da v starejši literaturi navadno mrgoli čudnih, zdavnaj preživetih in že razveljavljenih teorij, idej in zapisov. Segajte po novejših izdajah. Potem je tukaj internet, kjer se lahko hitro prepričamo, da obstaja v Evropi razvejana mreža skupin za samopomoč, med katerimi so številne skupine staršev, katerih otroci so geji ali lezbijke. Morda boste kot starši želeli podobno skupino ustanoviti sami. V njej boste dobili najboljše informacije, saj se člani teh skupin, starši vrstnikov vaših otrok, ukvarjajo z enakimi vprašanji kakor vi. Informacije lahko zbirate tudi med prijatelji ali znanci, kar vam lahko pomaga, da se otesete prve zadrege, jeze in žalosti.

Zelo pomembni in podporni so navadno vaši ostali otroci. Ti navadno vedo več kot starši. Izkažejo se s svojim razumevanjem in sprejemanjem. Tako so pogosto pomemben člen, saj so ne le v pomoč, pač pa so s svojimi idejami, izkušnjami in znanjem zelo kooperativni.

Istospolno usmerjeni so iz različnih družin

Najpomembnejše je, kako se bo družina odzvala na istospolno usmerjenost svojega člana ali članice. Čeprav se morda na prvi pogled zdi, da imajo liberalne družine intelektualnih staršev s tem manj težav, ni vedno tako. Ti starši imajo pogosto znance ali prijatelje, ki so geji ali lezbijke, tako da nekoliko že poznajo problematiko. Ravno poznavanje problematike pa je lahko razlog za stisko, saj vedo več o homofobiji, neurejenih zakonskih razmerah in o nestrpnosti, ki jih opazimo v slovenski družbi.

Narobe bi bilo, če bi starši, ki imajo te informacije, na otrokovo razkritje odgovorili s tem, da bi ga začeli opozarjati na tovrstne težave. Dosegli bodo le to, da bodo otroka prestrašili s sovražno podobo življenja, na pragu katerega stoji. Nobenega razloga ni, da bi moral biti otrok zaradi drugačne, istospolne usmerjenosti nesrečen – dokler ga o tem, na primer, ne začnejo prepričevati starši. Istospolno usmerjeni ljudje in njihove življenjske skupnosti imajo enake težave in dileme kot vsi drugi ljudje, pari ali družine; če imajo še kakšno več, je to zaradi odnosa družbe do njih. Če tudi starši gojijo tak odnos, potem morda ni več nobenega prostora, katerem bi se otrok ali mladostnik počutil varnega. Tako lahko pretirano zaskrbljeni starši napravijo več škode, kot si sploh lahko predstavljajo, koristi pa od tega ni prav nobene.

Noji tiščijo glavo v pesek

Mnogi starši po otrokovem razkritju, ko se poležejo prva viharna čustva in izbruhi, ravnajo po vzorcu: »Povedal/a si, zdaj pa o tem ne govorimo več, tudi nikomur drugemu ne povej!« Tako se v družini ustvarja ozračje, podobno tistemu v loncu za kuhanje pod pritiskom. Tako ozračje ni ugodno za življenje in lahko se začnejo dogajati neljube, dramatične stvari, na primer beg od doma, zloraba alkohola in drog, samouničevalno vedenje, ki se lahko v skrajni obliki konča s samomorom.

Vsa družina naj bi sprejela in prepoznala novo situacijo. Ne samo zaradi tistega, ki se je razkril, temveč tudi zaradi vseh drugih

članov! Ustvariti mora nov prostor za odprto in tolerantno komunikacijo, ki je varna za vse družinske člane.

Zakaj se je nujno pogovarjati? Molk kot posledica zadrege lahko povzroča ali spodbuja občutke izrinjenosti, zavrženosti in nesprejetosti. Le skozi nereziran, spontan pogovor se lahko starši poučijo o otrokovi realnosti, ki oblikuje njegovo življenje. Odkrit odnos med starši in otroki je pomemben tudi zato, ker lahko starši otroka obvarujejo in mu v kriznih situacijah priskočijo na pomoč, za katero so navsezadnje odgovorni tudi po zakonu – dolžni so ščititi, podpirati in vzdrževati otroka.

Nikar ne obdajajte otroka z vato in ne ravnajte z njim kot z bolnikom s kronično boleznijo. V resnici se ni nič spremenilo, le informacijo več ste dobili o njem. Spodbudite mladostnika, da povabi domov dva ali tri prijatelje, in se prepričajte, da so mladi geji in lezbijke čisto običajni mladostniki in mladostnice.

Izsledki raziskav in izkušnje nas učijo, da občutljivi starši vsaj približno čutijo, kaj in kako je z njihovim otrokom, le spregovoriti si ne upajo, enako kakor mladostnik sam. Starši s tako slutnjo upajo na „čudež“, mladostnik pa prikriva in nenadoma se vsi skupaj igrajo slepe miši, le da imajo zavezane oči vsi in se za to lahko igra vleče v nedogled, ne da bi se kaj uredilo ali spremenilo.

Svetovalnica je delovala dvakrat tedensko po dve uri. V tem času je bilo na voljo svetovanje po telefonu, uporabniki pa so se lahko brez vnaprejšnjega naročila oglasili tudi osebno. Novost je bila tudi možnost svetovanja po elektronski pošti. S tem smo želeli doseči tiste ljudi, ki se iz kakršnih koli razlogov niso mogli oglasiti osebno ali poklicati po telefonu. Z opcijo elektronske pošte smo tudi odprli možnost pomoči in svetovanja uporabnikom, ki ne živijo v Ljubljani, saj smo se zavedali nujnosti doseganja teh ljudi. Svetovalnico smo oglaševali v različnih medijih, zlasti v tisku. Ker je šlo pri delu svetovalnice za nekatere novosti, kakor je prav delo s starši, so nam nekateri mediji namenili več pozornosti, tako da smo lahko delo svetovalnice in njen namen predstavili v obliki člankov.

Pri konkretnem delu ni šlo za klasično obliko svetovanja, kjer je na eni strani svetovalec, na drugi pa uporabnik, ki vidi v svetovalcu avtoriteto s polno zakladnico dobrih in učinkovitih nasvetov; šlo je za skupno raziskovanje možnih poti za dobre rešitve, podporo in varen prostor. Marsikaterega uporabnika je ta način dela nekoliko presenetil, ker je pričakoval hitre in čudežne rešitve na mestu. Ko pa je predstavljeni koncept sprejel, se je lahko začelo skupno delo v smeri ugodnih rešitev. Ta način dela je bil težji po telefonu in elektronski pošti. Vendar se je trud obrestoval, saj so se uporabniki navadno oglasili vsaj še enkrat po prvem kontaktu.

Kakor že rečeno, je bila svetovalnica namenjena vsem, ki jih tema istospolne usmerjenosti kakor koli zanima. Na tem mestu pa se osredotočamo na delo s starši, ki so se oglasili, med njimi pa so močno prevladovale matere.

V prvem stiku, ki je bil navadno po telefonu, so uporabniki poročali o občutkih sramu, zadrege, strahu (v smislu prihodnosti svojega otroka). Pogosto je bilo slutiti premagovanje joka v glasu, pa tudi jezo in agresivnost.

Izkazalo se je, da je svetovalec pogosto prva oseba, s katero so spregovorili o spolni usmerjenosti svojega mladostnika, in ker je šlo za specifično svetovalnico, ki se ukvarja z vprašanji istospolne usmerjenosti, je razumljivo, da je kdo svojo jezo stresel tudi na svetovalca. Svetovalec je moral biti na eni strani dobro založen z znanjem o istospolni problematiki, po drugi strani pa je moral imeti veliko empatije in poznavanja družinske dinamike, da je razumel in prenesel take izpade.

Negativna čustva staršev so pogosto generacijsko pogojena, saj izvirajo iz napačnih informacij preteklih obdobji, pa tudi sodobnejše obravnave tematike imajo še vedno priokus senzacionalnosti, eksotičnosti ali česa oddaljenega. Gre tudi za pomanjkanje »dobrih zglede« – nimamo javnih osebnosti, ki bi se deklarirale kot istospolno usmerjene, kar nehoti daje vtis, da so istospolno usmerjeni slabi in neuspešni, to pa krepí stereotipne predstave.

Delo po telefonu in delo, ko je uporabnik pred svetovalcem, se zelo razlikujeta. V

grobem bi lahko rekli, da delo po telefonu zaznamuje določena stopnja brezosebnosti, ki ni najboljša podlaga za uspešno delo. Zato je bila naloga svetovalca, da je uporabnike povabil oz. jih poskusil zainteresirati za osebni obisk.

Ob osebnem obisku svetovalnice so bila negativna čustva redkeje izražena. Večina je govorila o strahu, da bi jih kdo videl, kam gredo, in takoj so želeli naslove zdravnikov, ki zdravijo homoseksualnost. Poročali so tudi o občutkih nemoči, ki so jo utemeljevali s tem, da o homoseksualnosti vedo malo ali nič, če pa že, pa ni ravno pozitivno. V tem lahko prepoznamo pripravljenost, da se poučijo ali spremenijo dotedanje poglede. V pripravi na svetovalnico smo poskrbeli tudi za različna gradiva, v katerih so se lahko uporabniki podrobno poučili o istospolni usmerjenosti.

Po besedah staršev, izrečenih navadno ob koncu srečanja, se je izkazalo, da je bilo zanje blagodejno že to, da so lahko končno spregovorili o svojem problemu. Iz tega izhaja, da se je ustvaril varen prostor, pri čemer so pomembno vlogo igrala znanja in pripravljenost v smislu odprtosti svetovalca.

Med pogovori je navadno v ospredje stopila zaskrbljenost, kaj bo z njihovim otrokom (zaposlitev, kariera ipd.), pomembno vlogo pa je igralo tudi spoznanje, da verjetno ne bo vnukov, na kar so se, po njihovih besedah, že dolgo pripravljali. Večina staršev je tudi omenila, da je bil njihov mladostnik ali mladostnica vedno drugačen, drugačna. To je bila priložnost, da je starš s pomočjo svetovalca razširil informacijo o mladostnikovi spolni usmerjenosti na celotno življenjsko situacijo mladostnika in si pridobil ne samo jasnejšo, ampak predvsem bolj avtentično podobo. Neredko so se starši v obupu spraševali, kaj so naredili narobe. Brskali so po spominu, omenjali razne podrobnosti in poudarjali, da ni bila za nič prikrajšana ipd. Svetovalc jih je moral popeljati na sprehod po njihovih spominih, da so se res prepričali, da niso storili nič narobe.

Spraševali so se tudi, kako naj se sedaj odzivajo v svojem socialnem okolju, ki hoče odgovore. V resnici so imeli podobna vprašanja kakor tisti posameznik, ki se sprašuje o

svoji spolni usmerjenosti. Tako je bilo znanje svetovalca o problematiki razkritja pomembno tudi pri delu s starši, saj ga je lahko prevajal v starševsko situacijo.

To je bila dobra podlaga za skupino staršev, ki imajo težave pri sprejemanju spolne usmerjenosti svojih otrok. Prvega srečanja skupine naj bi se udeležila dva para staršev, pozneje pa vključili še druge. Čeprav so bili zainteresirani, ideja ni bila realizirana, čeprav je bila dobro razdelana. Ko se je bližal čas prvega srečanja, so odpovedali in dali vedeti, da mislijo, da bodo zmogli sami. Samo ugibamo lahko, kaj vse je stalo za njihovim umikom.

SMERNICE ZA SOCIALNO DELO

Področje dela, ki zajema istospolno usmerjenost, je dokaj novo in zanj pogosto potrebujemo nova in drugačna znanja. Pomembno vlogo ima senzibilnost socialnega delavca, ki je osvobojen predsodkov, ima pa nabor znanj in veščin, ki omogočajo korektno in kvalitetno delo:

- razumeti mora, da homoseksualnost in biseksualnost nista znak ali posledica psihične bolezni
- vedeti mora, kako vpliva družbena stigmatizacija (predsodki, diskriminacija, nasilje) na duševno zdravje ali splošno dobrobit istospolno ali obojespolno usmerjenih ljudi
- pomembno je, da prepozna težave, na katere naletijo istospolno ali obojespolno usmerjeni ljudje, kakor tudi, da pozna posebne probleme istospolno ali obojespolno usmerjenih mladostnikov
- razumeti mora, da lahko homoseksualna ali biseksualna oseba vpliva na družino, iz katere izhaja, zlasti na odnose v družini
- pomembno je upoštevati in razumeti generacijske razlike
- socialni delavec, ki pri svojem delu prvič naleti na vprašanje istospolne usmerjenosti, se mora poučiti o tovrstnih vsebinah in temah; k temu sodi tudi, da razišče mrežo skupin istospolno usmerjenih
- korektno je podpreti istospolno usmerjenega posameznika

- v debatah udeleženi ne pozivati, da se opredeljujejo »za« ali »proti«
- ob predstavitvah, predavanjih ali pouku se izogiba podajanju vsebine v smislu tretje osebe množine, torej »oni ...«
- pozoren in kritičen je do vseh oblik nestrpnosti do katere koli družbene skupine.

Tomaž Škorjanc

tomaz.skorjanc@guest.arnes.si